

การปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไร่ไร้อินในช่วงปี พ.ศ. 2528 - พ.ศ. 2533

: ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในอำเภอไทรโยค กาญจนบุรี

นางสาวสิริภา สงเคราะห์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2537

ISBN 974-583-861-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL AND ECONOMIC ADJUSTMENT OF LANDLESS FARMERS DURING 1985-1990
: A CASE STUDY OF A VILLAGE IN SAIYOK DISTRICT KANCHANABURI

Miss Siripa Songkroh

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Sociology and Anthropology

Graduate School

Chulalongkorn University

1994

ISBN 974-583-861-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไร่ไร้ที่ดินช่วงปี

พ.ศ. 2528 - พ.ศ. 2533 : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่ง

ใน อ. ไทรโยค กาญจนบุรี

โดย

นางสาวสิริภา สงเคราะห์

ภาควิชา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรากัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุ้มทรัพย์)

พิมพ์ต้นฉบับบทความวิจัยวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สิริภา สงเคราะห์ : การปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไร่ไร้ที่ดินในช่วง
พ.ศ.2528 - พ.ศ.2533 : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอไทรโยค
กาญจนบุรี (SOCIAL AND ECONOMIC ADJUSTMENT OF LANDLESS FARMERS
DURING 1985-1990 : A CASE STUDY OF A VILLAGE IN SAIYOK DISTRICT
KANCHANABURI) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์, 388 หน้า.
ISBN 974-583-861-6

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาเน้นศึกษาเฉพาะชาวไร่ไร้ที่ดิน อันเนื่องมาจากการขายที่ดิน
ในช่วงปี พ.ศ.2528 - พ.ศ.2533 ซึ่งยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านทั้งสิ้น 8 ครัวเรือน เป็นกรณีตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ (1) เพื่อศึกษาสภาพการตั้งเดิมด้านสังคมและเศรษฐกิจของ
ชาวไร่ไร้ที่ดิน (2) ศึกษาถึงปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจที่มีผลทำให้ชาวไร่ไร้ขายที่ดิน และ (3) เพื่อ
ศึกษาถึงการปรับตัวด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาวไร่ไร้หลังจากขายที่ดิน โดยมีสมมุติฐานว่า
(1) ปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาวไร่ไร้แต่ละครัวเรือน มีส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวไร่ไร้ขายที่ดิน
(2) ภายหลังจากขายที่ดิน ชาวไร่ไร้มีการปรับตัวด้านสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน และ (3) ภายใต้
การปรับตัวที่แตกต่างกันนั้น เป็นเพราะชาวไร่ไร้มีเงื่อนไขด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบ
การปรับตัวแตกต่างกัน

ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด Voluntaristic Theory of Action ของ T. Parsons มาใช้
ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจต่างเป็นปัจจัยผลักดันหรือปัจจัย
ดึงดูดที่มีผลทำให้ชาวไร่ไร้ขายที่ดิน และการปรับตัวของชาวไร่ไร้ ภายหลังจากขายที่ดินก็แตกต่างกันตาม
เงื่อนไขด้านสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือน การปรับตัวด้านสังคม เริ่มจากลักษณะแบบแผนครอบครัว
และบทบาทของพ่อแม่ ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป ส่วนความ
สัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ทั้งญาติที่เกี่ยวข้องทางสายโลหิต และเกี่ยวดองโดยการแต่งงาน รูปแบบ
ความสัมพันธ์มี 3 ระดับ คือ 1) ความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาตามปกติ 2) ความสัมพันธ์เชิงห่างเหิน
ไม่มีการไปมาหาสู่ซึ่งกันและกัน 3) ความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากความ
ไม่พอใจในส่วนแบ่งที่ได้รับ รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวไร่ไร้ที่ดินกับเพื่อนบ้านก็มี 3 ระดับ
เช่นเดียวกัน แต่ความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งส่วนใหญ่มีสาเหตุ 2 ประการคือ 1) การกล่าวหาว่ามีการ
รุกกล้าที่ดิน 2) ผลประโยชน์ด้านการเงิน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน มี 2 ระดับ
คือ เข้าร่วมเพื่อรับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และเข้าร่วมถึงระดับเป็นคณะกรรมการของกิจกรรม
ส่วนพวกที่มีปัญหาในการปรับตัวมักจะหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรม ในส่วนของค่านิยมและพฤติกรรม
การอุปโภคและบริโภค พบว่าส่วนใหญ่มีค่านิยมและพฤติกรรมในการอุปโภคและบริโภคบางอย่าง
เปลี่ยนแปลงไป

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการประกอบอาชีพ ในเชิงอิสระมากขึ้น
แต่มีรายได้ไม่แน่นอน สำหรับสภาวะหนี้สิน มี 3 สาเหตุใหญ่ คือ 1) เกิดจากสภาวะการลงทุนใน
อาชีพใหม่ 2) เกิดจากค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน 3) เกิดจากการตอบสนองค่านิยมและพฤติกรรม
การอุปโภคและบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาควิชา.....สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา.....สังคมวิทยา
ปีการศึกษา.....2536

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาพร้อม.....

##C230439 : MAJOR SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY
KEY WORD: SOCIAL ADJUSTMENT/ECONOMIC ADJUSTMENT/LANDLESS FARMERS/A VILLAGE
SIRIPA SONGKROH : SOCIAL AND ECONOMIC ADJUSTMENT OF LANDLESS
FARMERS DURING 1985-1990 : A CASE STUDY OF A VILLAGE IN SAIYOK
DISTRICT KANCHANABURI. THESIS ADVISOR : ASSOC. PROF. AMARA
PONGSAPICH, Ph.D. 388 pp. ISBN 974-583-861-6

Landless farmers included in this study are those who still live in the village but became landless during 1985-1990. There are 8 cases presented in this report as case studies.

The objectives of the thesis are (1) to study socio-economic background of landless farmers, (2) to identify social and economic factors leading to farmers' decision to sell land, and (3) to study social and economic adjustment pattern of landless farmers after selling their land.

The hypothesis are: (1) the decision of the farmers to sell land was based on both social and economic factors, (2) the adjustment pattern of farmers differ from case to case, and (3) the different social and economic conditions of each farmer lead to different adjustment pattern.

The Voluntaristic Theory of Action of Talcot Parsons is used as the basis for the analytical framework. The push and pull factors leading to the decision to sell land are both social and economic. Similarly, in the adjustment process, social and economic factors are important. Social adjustment is seen in terms of family relations which change drastically in some cases. The observed patterns are: (1) mutual dependency, (2) separation and independency, and (3) overt conflict. Conflict in family relations are due to disagreement in allocations of resources from the sales of land. Relations with neighbors also follow the 3 patterns identified above. But conflicts with neighbors are usually due to land encroachment or border disputes and allocations of resources. Community participation is another indication of social adjustment. Landless farmers make social adjustment by participating in community activity voluntarily or for economic gain. Those who cannot adjust prefer not to participate in community activity. Change in social values in terms of pattern of consumption also reflect the degree of adjustment made after farmers become landless.

Economic adjustment is seen, almost in all cases, in change in occupation. Self-employed or wage earners are the pattern. Irregular income makes economic adjustment difficult. In addition, indebtedness is also evident. Reasons for indebtedness include: investment in new occupation, daily consumption requirement, and changing consumption pattern and needs.

ภาควิชา..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ลายมือชื่อนิสิต..... *ศิริปา สงครอ*

สาขาวิชา..... สังคมวิทยา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *อมรา พงศาพิชญ์*

ปีการศึกษา..... 2536

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือเป็นหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในเขตปฏิบัติงานวิจัยของโครงการ 2010 หรือโครงการ "Socio-Cultural Change and Political Development in Central Thailand 1950-1990" ที่สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ TDRi ร่วมกันศึกษา โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ เป็นผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคมในขณะนั้น และเป็นผู้เปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาได้เข้าร่วมงานในโครงการในฐานะผู้ช่วยเจ้าหน้าที่วิจัย พร้อมกันนี้ยังมีเจ้าหน้าที่วิจัยประจำสถาบันวิจัยสังคมอีกสองท่าน คือ อาจารย์สุรียา วีรวงศ์ และคุณพินิจ ลากธนานนท์ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนแนะนำเทคนิคการเก็บข้อมูลภาคสนามให้กับผู้ศึกษา ซึ่งต้องยประสบการณื

ผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้ที่ให้ความร่วมมือและความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะ ชาวไร่ และชาวบ้านในหมู่บ้านทุกท่านที่กรุณาให้รายละเอียดข้อมูลต่าง ๆ พร้อมทั้งผู้ใหญ่บ้านและครอบครัว รวมไปถึงคุณมาลี นกยูงทอง ซึ่งได้ให้ที่พักอาศัยและอำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ขณะเก็บข้อมูล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของรองศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในงานวิจัยชิ้นนี้ด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อรองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธ์ ในฐานะกรรมการ และรองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ ในฐานะประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่กรุณาให้การสนับสนุนทั้งกำลังทรัพย์และกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ที่ลืมไม่ได้ขอขอบคุณ คุณจินตนา ฤทธิเสน ที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการจัดพิมพ์ พร้อมทั้งแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

สิริภา สงเคราะห์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญแผนที่และตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภาพ.....	ฏ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	1
ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	3
ทฤษฎีและแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	21
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	28
สมมติฐานในการวิจัย.....	28
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการศึกษา.....	28
วิธีการศึกษา.....	29
ขอบเขตของงานวิจัย.....	30
ปัญหาการวิจัย.....	31
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษาเชิงปฏิบัติการ.....	31
วิธีการนำเสนอข้อมูลและข้อตกลงเบื้องต้น.....	33
2 สภางทั่วไปของชุมชน.....	39
การตั้งถิ่นฐาน.....	40
โครงสร้างประชากร.....	42
ลักษณะครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ.....	42
อาชีพ.....	43

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

หน้า

สภาพการศึกษาและสาธารณสุข.....	45
ศาสนา รูปแบบความเชื่อและประเพณีต่าง ๆ ภายในชุมชน.....	47
ประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงชุมชนตั้งแต่อดีต.....	51
ช่วงเริ่มก่อตั้งชุมชนก่อนปี พ.ศ. 2504.....	51
ลักษณะการถือครองที่ดินและลักษณะการตั้งถิ่นฐาน.....	53
วิธีการผลิตและรายได้.....	54
การติดต่อสัมพันธ์กันทางเศรษฐกิจระหว่างชาวไร่กับพ่อค้าในท้องถิ่น...	56
ช่วงปี พ.ศ.2510 - พ.ศ.2520.....	59
ช่วงปี พ.ศ.2521 - พ.ศ.2530.....	60
การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของชาวบ้าน.....	60
บทบาทของพ่อค้าในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงเมื่อมีเทคโนโลยีการผลิต สมัยใหม่.....	61
ภาวะการกู้หนี้ยืมสิน.....	62
แหล่งเงินกู้ของเกษตรกรชาวไร่.....	63
การอพยพแรงงาน.....	64
ยุคเศรษฐกิจเมืองฟูของประเทศไทย (ตั้งแต่พ.ศ.2530 เป็นต้นมา)..	67
ผลกระทบต่อชุมชนและชาวไร่เมื่อมีการสร้างสะพาน.....	67
กิจกรรมและ โครงการพัฒนาของหมู่บ้าน.....	69
สาระสำคัญของ โครงการลุ่มแม่น้ำแคว.....	70
ผลกระทบจากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐในด้านการส่งเสริม การทอที่ยาวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	73
วิวัฒนาการถือครองที่ดินของ เกษตรกรชาวไร่.....	73
รูปแบบการสูญเสียที่ดินของชาวไร่ในลักษณะการขาย.....	76

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
	ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป.....	78
	สรุปสภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจของชุมชนตั้งแต่อดีต.....	80
3	การปรับตัวด้านสังคมและ เศรษฐกิจของชาวไร่ไร้ที่ดิน ภายหลังจากการขายที่ดิน.....	91
	กรณีที่ 1 นายเฉลา.....	92
	กรณีที่ 2 นายจัน.....	122
	กรณีที่ 3 นายชง.....	147
	กรณีที่ 4 นางตาบ.....	167
	กรณีที่ 5 นายเอี่ยม.....	194
	กรณีที่ 6 นายจำเนียร.....	223
	กรณีที่ 7 นายชำนาญ.....	246
	กรณีที่ 8 นางพยงค์.....	268
4	วิเคราะห์ตามสมมติฐานที่ตั้งไว้.....	298
	กรณีที่ 1.....	298
	กรณีที่ 2.....	307
	กรณีที่ 3.....	314
	กรณีที่ 4.....	320
	กรณีที่ 5.....	329
	กรณีที่ 6.....	336
	กรณีที่ 7.....	343
	กรณีที่ 8.....	349
	สรุป การปรับตัวด้านสังคมและ เศรษฐกิจของชาวไร่ไร้ที่ดินภายหลัง จากขายที่.....	358

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
5	สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	372
	ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะในเชิงการศึกษาและวิธีการ.....	382
	บรรณานุกรม.....	384
	ประวัติผู้เขียน.....	388

สารบัญแผนที่และตาราง

แผนที่		หน้า
1	แผนที่แสดงที่ตั้งของตำบลในอำเภอไทรโยค.....	36
2	แผนที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้านภายในตำบล.....	37
3	แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน.....	38
4	แผนที่แสดงตำแหน่งบ้านของชาวไร่ที่ไร่ที่ดินทำกิน.....	90
ตารางที่		
5	ตารางแสดงประชากรของหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2535.....	42